

”Sitä palkintoo ei ehkä koskaan tule”: Toimijuuden tunnustus ja maaseudun naisyrittäjät

Hanna-Mari Ikonen

Abstrakti

Tunnustuksen etsiminen muilta ihmisiltä on yleisinhimillistä mutta ei yksinkertaista. Erityisesti työssä tunnustuksen saaminen on tärkeää, ja siinä korostuu nykyteoreetikoiden mukaan tekemisen sijaan esittäminen. Kuitenkin näiden teoreetikoiden mukaan on olemassa myös tunnustuksesta vapaata käsityöläisyyden kaltaista työtä, jota tehdään sen itsensä vuoksi. Tämän artikkelin aineistona ovat maaseudulla toimivien pienyrittäjänäisten seuranta haastattelut. Kysyn, millaiselle toimijuudelle he haluavat ja voivat saada tunnustusta. Laadullinen analyysi osoittaa, että haastateltujen pienyrittäjänäisten työssä keskeistä on hyvin tekeminen eikä oman aseman korostus. Lisäksi haastateltavien arjessa on toistoa, muista huolehtimista ja asioiden yhteensovittamista, toisin sanoen naistapaisuutta. Taloudellinen selviytyminen kuitenkin edellyttää näkyvyyttä ja itsen esille tuontia, siis tunnustuksen hakemista. Päätuloksena esitän, että haastateltavat etsivät tunnustusta naistapaiselle pienelle toimijuudelle. Tällainen tunnustus vahvistaa toimijuuden tuntoa. Valtavirtayrittäjyyden kentillä toimittaessa haastateltavien toimijuus ei kuitenkaan välttämättä tule tunnustetuksi. Naistapaisessa yrittäjätyössä selviäminen ilman ulkoista tunnustusta näyttää hankalalta.

ASIASANAT: maaseutu, sukupuoli, toimijuus, tunnustus, työ, yrittäjäyys

Johdanto

Pienyrittäjäyys maalla ja käsin tekemistä vaativilla aloilla kuulostaa tänä päivänä jopa idealistisen voimaannuttavalta työltä: työltä, jossa minuus vapautuu esittämisen ja ulkopuolisten hyväksynnän hakemisen alta. Toista on korkeasti koulutetun sisä- ja ajattelutöitä tekevän keskiluokan tietointensiivinen työ. Sitä luonnehtivat abstraktius ja pitkät palvelu- ja alihankintaketjut. Siinä

työntekijän mieli on sekainen, ja hän joutuu huolehtimaan ulkokuorestaan ja minuuden esityksistään (Vähämäki 2009). Työntekijä kokee tunnustusvajetta (Julkunen 2008). Tässä artikkelissa valotan pienyrittäjien käsityövaltaista ja sukupuolistunutta työtä. Kerron naisyrittäjistä, joita olen haastatellut kolmeen eri otteeseen. Tavoitteena on osoittaa haastateltavien työteon tavan ehdotettu voimaannuttavuus ja vapauttavuus mutta myös

siihen liittyvät taloudelliset kamppailut, viestintä-tekniikan kehittämiseen mukautumisen pakko, työn ja perheen yhteensovittamisen sukupuolittuneet käytännöt ja tunnustuksen puute.

Oman työnsä luominen ja yksilölliset urapolut ovat uusliberalistisen työn todellisuutta, jota markkinoidaan positiivisin sävyin yksilön vapautta kahlitsemattomana mahdollisuutena (esim. Opetusministeriö 2009). Uusliberalismi ei ole vain taloutta koskeva teoria, vaan myös poliittinen diskurssi, joka vaatii autonomisia, rationaalisia, riskitietoisia ja yrittäviä yksilöitä (Kelly & Pike 2017, 13; Miller & Rose 2010). Uudet hallinnan muodot saavat ihmiset toimimaan itse itseään johtaen, mutta takana on piilotettu tarve hallinnoida näiden ihmisten toimintaa ja lisätä tuottavuutta (esim. du Gay 1996; Miller & Rose 2010). Jatkuvassa ja yksilöllistyneessä kilpailussa työstä ja menestyksestä tärkeäksi tulee se, miltä ihminen näyttää muiden silmissä. Hänen on etsittävä tunnustusta muilta (Dashtipour 2014) ja hänen arvonsa määritetty hänen brändinsä perusteella – ei siinä, mitä ja miten hän käytännössä tekee. Brändit ovat pakollisia mutta epäaitoja esityksiä.

Tuotteistetun minuuden vastakohtana Richard Sennett (2008, 27) näkee käsityöläisyyden. Sennettille käsityöläisyys on ennen kaikkea työote, jossa työ on luonteeltaan nimetöntä. Siinä tavoitellaan sitoutumista työhön ja laadukasta työn jälkeä. Aitous ja laatu eivät tämän näkemyksen mukaan synny yksilöllisen lahjakkuuden tuotteistamisesta ja itsensä korostamisesta vaan siitä, että omistaututaan pitkäjänteisesti työn tekemiselle hyvin.

Tosiasiaassa monet käsityöläiset, taiteilijat ja erikoistuneet ammattilaiset tekevät nykyään töitä nimellänsä, josta on tullut tuotemerkin kaltainen. Eräs haastattelemani käsityöyrittäjä otti ilmiön puheeksi: tuotteiden suunnittelijat menestyvät nimellänsä samalla, kun tuotteet valmistetaan nimettömästi jossakin muualla. Haastateltavani puolestaan on

itse tuotteen takana suunnittelusta toteutukseen ja markkinointiin. Hän nauttii työn tekemisestä, mutta toivoisi ulkopuolista tunnustusta tälle kokonaisvaltaiselle työotteelle. Tämän haastattelun myötä aloin kiinnittää huomiota nimenomaan tunnustuksen etsimiseen. Tuolloin ymmärsin, että haastatteluissa naiset käsittelevät naistapaita pientä toimijuuttaan (Honkasalo 2008, 2013; Jokinen 2004, 2005) ja omaa toimijuuden tuntoaan (Gordon 2005) suhteessa maailmaan. Tässä artikkelissa selvitänkin toimijuuden tuntoa sekä toimijuuden tunnustusta – asioita, jotka tuottavat arvokkuuden kokemusta. Esitän, että ne ovat kytköksissä sukupuolen, ikääntymisen ja äitiyden kaltaisiin valtasuhteisiin maailmassa, joka teknistyy ja pyrkii muuttumaan paikattomaksi.

Tarvitaanko tunnustusta?

Parisa Dashtipour (2014) hahmottelee teoriaa työstä, jossa yksilö ei kaipaa tunnustusta muilta. Hän analysoi, onko mahdollista, että työn vapaus löytyy tekemisen eikä joksikin tulemisen ja joltakin näyttämisen kautta. Dashtipour seuraa Lacanilta innostusta saaneita tutkimuksia, joissa huomataan, että todellista vapautta syntyy niissä työn hetkissä, jolloin ihmisen identiteettiin tulee häiriö: kun hän ei pysty olemaan ideaalityöntekijä, kun hän ei ole vahva ja kun toinen, jolta tunnustusta haetaan, ei pystykään tarjoamaan sitä (mt., 108–109). Näissä hetkissä, jolloin voi luopua tietyn kuvan antamisen tavoittelusta, jonakin ”olemisesta”, ja keskittyä aktiiviseen työn ”tekemiseen”, voi kokea tavoiteltua mutta harvinaista vapautta. Työn voimauttaviin puoliin kuuluvat mahdollisuus ja kyky analysoida, tulkita ja reagoida tilanteisiin. Siten mahdollisuus käyttää itseään ja muokata työympäristöään vapauttaisi tunnustuksen tavoittelusta.

Myös Christophe Dejoursin (2007) mukaan katkoksia, vaikeuksia ja häiriöitä tarvitaan. Ne tuovat työn tekemisen tunnun, jota tunnustusta etsivän näyttä-

misen yhteydessä ei koeta: affektiivista, hetkellistä kärsimystä mutta myös voimautusta ja vapautusta. Kun työtehtävään tulee ongelma, sen selvittäminen vaatii uusien tietojen ja taitojen hankkimista. Ongelman selvittäminen on affektiivinen kokemus mutta onnistuessaan voimauttava. Identiteetti työtä *tekevä-nä*, pikemminkin kuin tiettyssä asemassa *olevana*, voi saada ihmiset toimimaan vastuullisemmin ja miettimään työnsä vaikutuksia muihin ihmisiin. Epäonnistuminen voi seurata esimerkiksi ylimitoitetuista vaatimuksista, jolloin ongelmaan ei yksilönä pysty löytämään ratkaisua. Työ sinänsä ei ole vieraannuttavaa, mutta sen tekemisen olosuhteet voivat usein olla (Dashtipour 2014, 120; myös Julkunen 2008).

Maaseudun naisten pienyrittäjyys vaikuttaa juuri sellaiselta työltä, jossa tunnustusta ei tarvita (Dashtipour 2014; Sennett 2008). Pienyrittäjänä pitkään toimineiden naisten ei tarvitse jatkuvasti rakentaa esitystä itsestään. Jälkitekille työlle epätyypillisesti heidän työnsä on paitsi konkreettista myös autonomista. Tunnustuksen etsiminen on kuitenkin yleisinhimillinen piirre, sillä minuus syntyy erilaisissa tunnustamisissa. Varsinkin työssä tunnustaminen on tärkeää (Dejours 2007; Honneth 1995). Kyse on sekä ulkoapäin saadusta huomios- ta, kuten materiaalistien resurssien allokaatiosta, että arvokkuuden ja toimintatilan tunteesta: kysymyksestä kelpaanko ja riitänkö minä. Yhdistävänä tekijänä ovat vallan ja normien kysymykset: kenelle on näytettävä, kelvattava ja riitettävä ja kuka määrittelee kelpaamisen. Tunnustamiseen liittyy lavea filosofissosiologinen taustakeskustelu, jota esittelen vain lyhyesti pyrkimyksenäni paikantaa tämän artikkeli noihin keskusteluihin. Päätaivoite on tarttua empiirisesti tunnustamisen käsitteeseen – tai pikemminkin selittää teoreettisesti sitä, mihin tartuin aineistossa lukiessani sitä haastateltavien ymmärtämiseen pyrkivällä otteella.

Lähden siitä, että tunnustetuksi tuleminen on sekä teko että tunne (ks. Savolainen 2015, 135). Tunnustamisen filosofiset juuret ovat moraalifilosofiassa.

Yksi keskeisimmistä tunnustamisen filosofeista on Hegel, jonka lähtökohta on, että vastavuoroisen tunnustamisen kautta ihmiset suuntautuvat toisiinsa ja ympäristöönsä. Ihmiset tarvitsevat tunnustusta riittävän vakaan identiteetin saavuttamiseksi sellaisilta ryhmiltä, jotka voivat itse tunnustaa. Tällainen sosiaalinen ja julkinen hyväksyminen ja intersubjektivisuus ovat osa ”minäksi” tulemista. (Laitinen, Särkelä & Ikäheimo 2015.)

Ihmisten välisessä tunnustuksessa voidaan nähdä kolme muotoa: kunnioitus, arvostus ja rakkaus (Honneth 1995). Identiteetin institutionaalinen tunnustus tapahtuu kollektiivisesti, ja siitä seuraa myös nähdäksi tulemista, velvollisuuksia ja valtaa. Institutionaalinen tunnustus on eri tavoin tärkeää kuin ihmisten välinen tunnustus (Ikäheimo 2007). Valta onkin tärkeä kysymys tunnustuksessa ja siinä muodostuvassa minuudessa, ja valta-ase- man määrittäjinä ovat muun muassa sukupuoli, seksuaalisuus ja luokka (McNay 2008).

Lois McNay (2008, 164) ottaa kriittisen kannan useimpiin tunnustuksen teoretisointeihin, sillä niissä halu tunnustukseen edeltää ja johtaa kaikkea toimintaa. Subjektin muodostuminen yksinkertaistuu ja sosiaaliset hierarkiat, kuten sukupuolten valtasuhteet, jäävät piiloon. Toimijuus luonnollistuu ja näyttää syntyvän suoraan identiteetistä sen sijaan, että toiminta muotoilisi identiteettiä. Usein huomiotta jäävät ihmisten erilaiset diskursiiviset resurssit ja muut erot ja eriarvoisuudet sekä niiden erilainen kokeminen. McNay väittääkin, että tunnustuksen käsite on usein niin yleistasonen ja yleistävä, että sillä ei lopulta ole paljonkaan määrittelyvoimaa.

McNay lähtee tarkastelemaan ennemminkin toimi-juutta. Hän pohjaa oman näkemyksensä Bourdieun habituksen ja pääomien teoriaan, jossa toiminta on samanaikaisesti rutiininomaista ja luovaa, vapaa- ta mutta rajoitettua eli säädeltyä vapautta. McNay (2008, 4–6) haluaa luoda tunnustuksen teoriaa, joka

huomaa tunnustuksen dialogisuuden ja paikantuneisuuden sekä sen, kuinka tunnustus syntyy käytännöissä. Tällöin ollaan tekemisissä toimijuuden ja sen rakenteistajien kanssa. Minuus ei ole täysin muiden ihmisten, rakenteiden tai diskurssien määrittelemä mutta ei myöskään yksinomaan tahdonalainen. Sen sijaan minuus muotoutuu esireflektiivisesti, kun toimija hahmottaa oman maailmaan paikantuneen ja ruumiillistuneen toimintansa mahdollisuuksia.

Myös feministisessä tutkimuksessa on ansiokkaasti huomioitu toiminnan rajoitukset ja se, kuinka sukupuolen mukaiset jaot, rajoitukset ja eriarvoisuudet ovat sosiaalisesti rakennettuja. Siten ne ovat myös purettavissa ja voivat johtaa toisenlaiseen toimijuuteen. McNay kuitenkin tulkitsee, että myös kulttuurifeministit, kuten Judith Butler (1990), liittävät toimijuuden liian läheisesti identiteettiin, esimerkiksi kietomalla kaiken toiminnan seksuaalisuuden ympärille muiden epätasa-arvoisuuksien sijaan. Vastakohtana materialistisessa feminismissä, kuten Nancy Fraserin tunnustuksen ja uusjaon teoretisoinnissa (ks. Fraser & Honneth 2003), on irtauduttu liikaa identiteetistä ja toimijuudesta ja selitetty muutosta yksinomaan persoonattomien rakenteiden muutoksella. Sosiaaliset ja kulttuuriset kokemukset eivät näyttäyty yhtä tärkeinä ja muutostoimivaisina. McNayn mukaan rakenteiden ehdollistamiin tunteisiin tarttumalla voi saada kiinni eletystä kokemuksesta taloudellisten ja muiden materiaalien rakenteiden keskellä. Tällainen tunnerakenteen näkökulma (Williams 1977) tulee lähelle sitä toimijuuden tunnustamista ja *tuntuisuutta*, jota katson haastatteluideni ilmaisevan. Haastateltavat kuvaavat kulttuurisen kokemuksen rakennetta, jonka useimmat heistä tänä aikana jakavat.

Kohti naistapaisen toimijuuden tunnustusta

Eri tunnustusteorioista teen sen yksinkertaistavan päätelmän, että tunnustaminen ei yksittäisen ihmisen kohdalla ole joko-tai-kysymys. Vailla institutio-

naalista tai läheisten tunnustusta voi olla yksilön jokin (jatkuva muutoksessa olevan) minuuden osa tai hänen edustamansa viiteriymä mutta ei koko minuus. Lisäksi empiirisessä tutkimuksessa esimerkiksi haastattelutilanne voi synnyttää kohtia, joissa yksilö havahtuu toimijuutensa tunnustamisen puutteisiin tai haluaa ottaa aktiivisesti puheeksi suuriakin kokonaisuuksia, kuten työminuuden, jossa kokee tunnustusvajetta. Myös tutkijan lukukulma ohjaa tulkintaa. Kun haastattelut synnyttävät aiemman lukeneisuuden perusteella *tunteen* haastateltavien hapuilevasta tunnustuksen etsimisestä, tutkija tuo sen eksplisiitisti esiin nimeämällä ja samalla luo tätä tunnetta (ks. Jokinen, Venäläinen & Vähämäki 2015, 25).

En tarkastele ensisijaisesti ryhmäidentiteetin, kuten maaseudun naisyrityäjyyden, tunnustamista vaan yksilöiden kokemuksia ja käytäntöjä. Käsittelen niitä kuitenkin yhteiskunnallisiin rakenteisiin ja valtasuhteisiin sijoittuneena. Miten ihminen, jonka voi paikantaa sellaisiin subjektipositiioihin kuin maaseudun nainen, pienyritystä, ikääntyvä ja äiti, näkee itsensä tunnustettuna ja arvokkaana toimijana? Feministisen tiedontuotannon tavan ohjaamana tutkijana uskon, että naisten arkea kuuntelemalla voidaan lähestyä tunnustuksen ja pienen sukupuolistuneen toimijuuden tunnon problematiikkaa. Juuri arki näyttää valta-asetelmat (Smith 1987).

Judith Butler (2004) näkee tunnustuksen prosessissa olennaisena tunnustuksen sosiaalisesti rakentuneet normatiiviset kehykset. Ne määrittävät, minkälaiset arvot ja minuuden muodot ovat hyväksytyjä ja mahdollisia. Savolainen (2015, 147) esittää Butlerluntansa perusteella vaihtoehtoisten tunnustusten kehysten luomista. Luen tätä tulkintaa siten, että vaihtoehtoiset kehykset mahdollistaisivat naistapaisen pienen toimijuuden tunnustamisen arvokkaaksi ja merkittäväksi toiminnaksi. Sen tunnustaminen voisi myös luoda omanlaistaan taloudellista arvoa, jota ei tule nähdä erillisenä osana muuta taloutta. Ehdotan tunnustamisen käsitteen liittämistä Eeva Jokisen (2004; 2005) käsitteellistämään naistapai-

suuteen (rutiininomaiseen, refleктоimisesta huolimatta toistettuun, sukupuolenmukainen käytäntöön), Marja-Liisa Honkasalon (2004; 2008; 2013) pieneen toimijuuteen (ylläpitävään, uusintavaan, maailmassa kiinni pitävään toimintaan) ja Tuula Gordonin (2005) toimijuuden tuntoon (käsitukseen omista mahdollisuuksista toimia oman elämän subjektina ja arkivallan saavuttamiseen). Tällä tavoin pyrin tutkimuksessani antamaan arvon pienelle taloudelle ja hoivaan kiinnittyneelle toimeentulolle.

Aineisto ja menetelmä

Olen haastatellut pohjoiskarjalaisella ja pirkanmaalaisella maaseudulla yrittäjänä toimineita naisia ensimmäisen kerran vuodenvaihteen 2001–2002 ympärillä, jolloin kaikkien haastateltujen yritystoiminta oli aktiivista (esim. Ikonen 2008). Nämä naiset olivat myös vastanneet vuonna 2000 alueiden naisryttäjistä valikoidulle joukolle lähettämäni kyselyyn, kertoneet siinä omasta toiminnastaan ja yrittäjyydestä yleensä sekä ilmoittautuneet halukkaiksi myöhempään haastatteluun. Seuraavaksi haastattelin näitä yrittäjiä tai jo entisiä yrittäjiä vuosina 2009 ja 2016.

Ensimmäiseen haastattelukierrokseen – jonka en tuolloin tiennyt saavan jatkoa – osallistui 18 naista, ja seitsemän vuotta myöhemmälle kierrokselle sain sovituksi haastattelun 16 naisten kanssa. Tuolloin heistä toimi yrittäjinä 11, joskin kaikki olivat muuttaneet jotakin toiminnassaan, jotkut kokonaan alaa ja joidenkin yrittäjäyys oli osaaikaista. Viisi oli lopettanut. Osa heistä oli siirtynyt eläkkeelle, osa palkkatöihin ja yksi oli pitkällä sairauslomalla. (esim. Ikonen 2014.)

Tämä artikkeli perustuu haastattelukierrokseen, jonka tein jälleen seitsemän vuotta toisen kierroksen jälkeen eli vuonna 2016. Tällöin tavoitin 16 naista. Naisista kaksi ei enää halunnut haastateltavaksi (he olivat lopettaneet yrittäjäyden jo ennen toista haastattelukierrosta) ja kahden kanssa päädyimme päivittämään kuulumiset vain lyhyesti ilman tallentamista (he olivat lopettaneet yrittämisen toisen ja kolmannen kierroksen välissä). Varsinainen aineisto koostuu siis 12 haastattelusta. Haastateltavista yhdeksän toimi yhä yrittäjänä (ks. taulukko 1). Vaikka alat olivat kaikilla jotakuinkin samat kuin yrittäjäyden alussa, useimmat olivat muuttaneet toimintamuotojaan, esimerkiksi ottamalla myyntiin uuden tuoteryhmän.

TAULUKKO 1. Haastateltavien perustiedot kolmannella haastattelukierroksella vuonna 2016. Iät ovat summittaisia anonymiteetin takia.

PSEUDONYMI	MAAKUNTA	IKÄ	TOIMINTA NYT JA TOIMIALA
Sirkka	Pohjois-Karjala	65	Yrittäjä: elintarvikkeiden valmistus ja myynti
Anneli	Pirkanmaa	60	Yrittäjä: elintarvikkeiden valmistus ja myynti
Pirjo	Pirkanmaa	55	Yrittäjä: käsitöiden valmistus ja myynti
Tuula	Pirkanmaa	60	Yrittäjä: käsitöiden valmistus ja myynti (lopettamassa)
Helena	Pohjois-Karjala	60	Yrittäjä: elintarvikkeiden myynti markkinatapahtumissa
Maarit	Pohjois-Karjala	50	Yrittäjä: ompelu, ompelutarvike- ja kangasmyynti, toisen tuotteen myynti
Hannele	Pirkanmaa	50	Yrittäjä: hevosala
Sari	Pirkanmaa	45	Yrittäjä: kehonhuolto
Mari	Pirkanmaa	55	Yrittäjä: hieronta sekä palkkatyö: muu ala
Eeva	Pohjois-Karjala	65	Eläkkeellä majataloyrityksestä
Marketta	Pirkanmaa	60	Palkkatyössä: hoiva-ala
Kerttu	Pohjois-Karjala	75	Eläkkeellä ja osa-aikaisessa palkkatyössä: kukka-ala

Ensimmäisen kierroksen haastattelut tein kaikki puhelimitse. Alun perin tähän johtivat käytännölliset syyt, toisin sanoen haastateltavien maantieteellinen ja ajallinen tavoitettavuus. Sitten tuli myös metodologinen kokeilunhalu. Kiinnostuin, miten pääasiallisesti strukturoituihin kyselyhaastatteluihin perustuva puhelinhaastattelu toimisi laadullisessa tutkimuksessa (ks. Ikonen 2008; 2017; Ikonen & Ojala 2007, myös esim. Holt 2010; Sturges & Hanrahan 2004). Toisen ja kolmannen kierroksen haastatteluja on tehty sekä puhelimitse että kasvokkain haastateltavien toiveiden ja yhteisen neuvottelun mukaisesti.

Haastattelut ovat olleet keskustelevia teema-haastatteluita. Niissä on puhuttu muun muassa haastateltavan yrityksestä, yrittämisen iloista ja suruista, kodista ja yrityksestä maaseutuympäristössä sekä yrittämisen ja muun elämän yhteensovittamisesta. Näitä kaikkia aiheita on peilattu aikaan niin yksilön, alueen kuin yhteiskunnan tasolla. Tutkimusta on kontekstoinut tutkimusajanjakson läpi jatkunut yrittäjyysdiskurssi eli yrittäjyyden voimallinen julkinen ja poliittinen tarjoaminen ihmisten toimeentulomuodoksi ja asenteeksi. Olen pitänyt mielessä yrittäjyysdiskurssin pohjimmaisena maskuliinisen vireen sekä syrjäseutujen rakennemuutoksen. Luen naisten ”elettyä yrittäjyyttä”: heidän kehksiään (Butler) ja naistapaista pientä toimijuuttaan (Honkasalo, Jokinen) yhtäältä osana valtavirtaloutta, toisaalta siitä poikkeavana (ks. McNay 2004, 187).

Vaikka varsinainen työskentely tekstimateriaalin kanssa voi hieman vaihdella, kvalitatiivisen haastatteluaineiston analyysissä on kyse mallien näkemisestä, ymmärtämisestä, muodon antamisesta ja materiaalin paljouden kontrolloimisesta, ja tätä prosessia ohjaa tutkijan paikantuminen tutkimuksen aihepiiriin ja kentälle (Ramazanoglu & Holland 2002, 160). Itse olen

tehnyt haastatteluista luennan, jossa olen pyrkinyt tavoittamaan haastateltavan tavan merkityksellistä maailmaa asettamani haastattelu-teemojen puitteissa. Kun olemme keskustelleet konkreettisista aiheista, olen tavoitellut myös haastatteluiden tunnesävyjä: huolta, haikeutta, ylpeyttä, iloa ja tyytyväisyyttä taaksepäin katsottaessa ja tulevaisuutta suunniteltaessa. Olen koodannut aineistosta teemoja, jotka ovat joko haastattelukierroksilta tuttuja kysymysten teemoja tai tulivat esiin haastatteluja toistuvasti luettaessa. Kun olen löytänyt haastattelusta jonkun teeman, olen tarkastellut, löytyykö sitä muistakin haastatteluista, millaisessa muodossa ja mihin muihin teemoihin, kokemuksiin tai rakenteisiin liittyen. Olen kartoittanut kunkin haastateltavan elämäntapahtumiin perustuvat ydintapahtumat sekä haastattelun affektiivisen pohjasävyä.

Haastatteluisällöistä koodaamani 11 teemaa olivat haastattelukysymysten johdattamia mutta aineistolähtöisesti nimettyjä. Teemoja olivat esimerkiksi itsensä markkinointi sosiaalisen median aikakaudella, terveys, loppumattoman työmäärän ja työhön kohdistuvan intohimon välinen suhde sekä pohdinnat perheellisyydestä ja erityisesti äitiydestä. Teemoista johdettuna analysoin seuraavassa erityisesti informaatioteknologian roolia, äititapaista yrittäjyyttä ja näihin liittyen aineistoni naisten välisiä eroja. Erityisesti IT ja äitiys keskusteluttivat monia haastateltaviani odotettua monisanaisemmin ja voimakkaammin. Ne johdattivat hahmottamaan haastatteluiden pohjasävyiksi pohdinnan elämän mittaisesta ja hyvin naistapaista työstä. Naisyrittäjät kokevat saavuttaneensa tuloksia samalla kun kertovat muodottomasta työtehtävien virrasta ja hapuilevat saavutuksilleen tunnistettavaa ja tunnustettavaa muotoa. Toimijuuden tunto ja tunnustus vaikuttavat rinnakkaisilta: naiset toivovat tunnustusta omalle toimijuuden tunnolleen. Tätä lähdän seuraavassa purkamaan.

Näyn (internetissä), siis olen

Aloitan haastattelulainauksella, joka johdattaa siihen, miten naisten kuvaukset yrittäjyydestään eroavat aiemmissa tutkimuksissa kuvatusta maskuliinisesta yrittäjyyspuheesta. Siinä yrittäjyys on miesverkostoja, hierarkioita, teknologisia innovaatioita, voittamista ja sijoitusriskejä. Tällaiseen toimintaan maaseudun naisyrittäjien on vaikea samaistua (Ahl 2002; Bruni, Gherardi & Poggio 2005; Giazitzoglu & Down 2017; Hamilton 2013). Heidän omaa yrittäjyyttään luonnehtii puurtaminen, näkymättömyys, työvaltaisuus ja perinteisyys – suora sukupuolesta puhuminen sen sijaan useimmiten puuttuu. Oman toiminnan ja muualta kuullun yrittäjyyspuheen ristiriidasta syntyy tunne, että oma kokemus ja samalla kokonainen toimijuus ei tule kuulluksi. Näin syntyy myös tarve saattaa se kuulluksi.

[N]iin paljon puhutaan yrittäjyydestä ja tämmösestä mutta aina nostetaan joku start up -touhu siihen etunenään. Joka on ihan niinku, tämmösen pitkän linjan yrittäjän näkökulmasta niin se on tavallaan tuulenpesän rakentamista. [...] Koska niissä on se onnistuminen, se on niin veteen piirretty viiva. [...] Ne lähtee niinku, että sitä kokeillaan että no onnistuuko tai ei onnistu, ei sitä lähdetä tekemään niinku meikäläiset on lähteny että mä rupeen yrittäjäksi ja mä sitten olen yrittäjä. [...] Että sitä muutetaan ja kehitetään ja, kehitytään ja, niin jotenkin se pitäis palkita yhteiskunnassa. Että se yrittäminen ei oo pelkästään sitä että ollaan siellä start up -saunassa vaan että se on sitä puurtamista. (Pirjo)

Pirjo tuntuu puhuvan juuri sennettiläisestä käsityöläisyydestä. Kumpikaan, Pirjo tai Sennett, eivät viittaa yksinomaan perinteisiin käsityöammatteihin vaan mihin tahansa työhön, jossa puuretaan pyyteettömästi oman ihanteen mukaisen lopputuloksen vuoksi. Arvokasta on tekeminen, ei vain nimi ja esittäminen. Ongelman tuntevat sekä naiset että miehet.

Lainauksessa näkyy, että Pirjo kuitenkin haluaisi nostaa oman tekemisensä esille. Vailla tunnustuksen kaipuuta hänen työnsä ei ole. Syy voi löytyä nykykapitalismin luonteesta: kun yritys ei näy, kyseenalaistuu sen olemassaolo. Tällöin toimeentulo vaikeutuu ja yrittäjän toimijuuden tunto vähenee ajoittain. Juuri pakollinen näkyvyys internetissä ja aktiivinen toiminta sosiaalisissa medioissa saa jotkut haastateltavani epäilemään kykyjään ja paikkaansa yrittäjänä nykymaailmassa.

Internetissä tapahtuva mielikuvamarkkinointi on tärkeää naisille tavallisilla yritysaloilla, kuten käsitöiden myynnissä, matkailu- ja ravintola-alalla ja hyvinvointialoilla. Tämä tuli haastatteluissa esille naisten yrittäjätoimijuuteen vahvasti vaikuttavana muutoksena verrattuna heidän työuransa alkuaikoihin.

Vuorovaikutteisen sosiaalisen median hallitseminen on taito, jonka omaksumisen nämä naiset ovat joutuneet aloittamaan täysin nollasta. Sen hallitsemisesta ne haastateltavat, joita aihe koski, kokivat jatkuvasti riittämättömyyttä. Sosiaalinen media ei ole ollut osa heidän arkeaan alusta lähtien eikä mukaan meneminen ole lähtenyt omasta kiinnostuksesta. Sosiaalisissa medioissa vaikuttaminen näyttäytyy haastateltaville vuorokaudenaikaan katsomatonta energiaa vaativana projektina, Eeva Jokisen (2015) kuvaamana nuorten naisten tohkeisuutena. Tällainen yksilökeskeiseen uuteen talouteen liittyvä, intona ja aktiivisuutena näyttäytyvä affektiivisuus saa heidät tuntemaan itsensä ulkopuolisiksi, väsyneiksi ja hitaiksi, ja haastatteluiden tunnelma välittyi vahvasti minuunkin (ks. myös Honkasalo 2008). Kehityksen mukana pysyminen vaatisi koko ajan enemmän ponnistelua, mistä puhuu erityisesti Tuula:

[M]ä koin sen [nettikaupan, jota opiskeli kurssilla mutta ei perustanutkaan kauppaa] kauheen vaikeeks. Ehkä mä oon liian vanha [naurahdetaan],

en tie. [...] Niin kyllä siellä [seuraamansa käsityöyrittäjän facebook-sivuilla] on melkein joka päivä että ”joo, nyt ihanimmat tuotteet” [naurahtaa] [...] ja kaikkia kilpailuja pitää järjestää ja aina uutuudet sinne ja, jotenkin, en mä tie mä en niinku... [...] Ei jaksais enää [naurahtaa]. [...] Et pitää koko ajan saada tykkääjiä ja seuraajia ja tälleen. Niin sitte huomannu sen että jotkut ihmiset on semmosia niinku, täynnä energiaa aamusta iltaan [naurahdetaan]. Mä en voi ymmärtää siis. En mä tie mistä johtuu mutta, mä en oo ollenkaan semmonen. (Tuula)

Vaikka internet periaatteessa ylittää maantieteellisiä rajoja ja mahdollistaa myös pienille, uniikeille ja perheen ohessa toimiville naisten yrityksille pääsyn laajan yleisön tietoisuuteen (Luckman 2015), maantiede on edelleen olemassa. Maaseudulla on pitkät matkat esimerkiksi postiin lähettämään netissä myytyjä tuotteita. Toinen käsityöyrittäjä näkee eriarvoisuutta myös suurten ja pienten toimijoiden välillä. Kyse ei ole vain iästä, nuoruuden innosta tai sen puutteesta, vaan siitä, että nettimarkkinointi on kokonaan oma työnsarkansa. Yksinyrittäjä joutuu jakamaan aikansa ja energiansa sen ja varsinaisen tuotannon välillä. Kun se, miltä näyttää, on nopeassa klikkaustaloudessa hyvin tärkeää, ongelma on konkreettinen. Menestyjän olisi oltava ketterästi läsnä sekä somessa että materiaalisessa todellisuudessa ja seurattava molempien nopeita muutoksia.

[L]uvataan ja puhutaan netin ja somen mahdollisuuksia mutta kun se on kuitenkin niin helppoa, lainausmerkeissä, niin kilpailukin kovenee. Et se on sitten jo ihan toisenlainen areena työskennellä, ja siellä tuntuu ne muutokset olevan niinku tosi nopeita, näissä jotka tarjoo näitä palveluja ja, nää sometoimijat ja nää Facebookit sun muut ne muuttuu niinku niin nopeesti, että siinä perässä pysymisessä on oma työnsarkansa. [...] Semmosta pitkäjänteistä suunnitelmallisuutta mitä aikasemmin yritystoiminnasta, opetettiin ja harrastettiin,

ja mitä minäkin oon oppinu sillon aikoinaan, niin niitä oppeja joutuu tavallaan murtamaan koska, sun pitää saada ittes liikkeelle nopeesti, ja lähtee vaan kokeilemaan. Sä et voi tietää, ja sä et voi suunnitella, vaan se on niinku semmosta arpapeleä, ja sattuman peliä enemmän ja enemmän. [...] [M]iten sen näkyvyyden saa ja miten ne löytää ja hoksaa ja ihastuu. [...] [S]e on kuitenkin niin hektistä ja, jollakin lailla niinku valheellista. (Pirjo)

”Aitoon” kasvaneelle Pirjolle aitouden arvon häviäminen ja esittämisen, ”valheellisuuden”, tulo toimintaa ohjaavaksi arvoksi rapauttaa toimijuuden tuntoa. Se, mitä itse edustaa, tuntuu menettävän arvonsa. Sennettin (2008) kuvaama vapaa ja tekemiseen keskittyvä käsityöläisyys ei näytä olevan reaali maailmassa mahdollista. Tunnustuksen etsimisestä ei tule tarpeetonta toisin kuin Dashtipour (2014) ehdottaa. Jotta yritys selviäisi taloudellisesti, on sille haettava monenlaista tunnustusta, ja käsityöläisen on rakennettava itsestään esitystä. Tässä epäaidossa ja siten raskeaksi koetussa työssä ulkoinen tunnustus toimisi siten, että se tunnustaisi yrittäjän omanlaisenaan naistapaisesti toimivana subjektina (ks. Butler 2004, 44).

Jälkiteollisen ajan tunteisiin vetoamiseen perustuva talous on tiettyssä mielessä monille naisyrityksille tuttua. Heidän on aiemminkin pitänyt ihastuttaa potentiaaliset ostajat tuotteisiinsa, sillä he eivät valmista välttämättömyyshyödykkeitä. Nyt ihastuttaminen on tehtävä virtuaalisesti. Kuluttajat pitäisi saada löytämään pienputiikit suurten nettikauppojen joukosta, suostutella puolelleen someyhteisöt ja luoda omille tuotteille faniyhteisöjä somessa. Samalla someyhteisöjen toiminnan hallitseminen on lähes mahdotonta – tuotteen ominaisuuksista ei voi varmasti päätellä, mikä tuote tai merkki kulloinkin nousee kulttiasemaan.

Samalla alalla toimivien Pirjon ja Tuulan kokemukset internetin vaikutuksen kasvusta ovat sa-

mansuuntaisia, mutta seurauksena olevat tulevaisuudensuunnitelmat ovat erilaisia.

Mä lopetan ens vuoden maaliskuun lopus. [...] [E]nsinnäki ku se tosiaan se myynti laskee koko ajan ja sitte, ei niinkun huvita enää kauheesti keksiä, vaikka kuinka aina uusia on tehny niin kun tuntuu ettei sekään auta niin sitten masentuu että "en mä nyt sitten" [naurahtaa]. Jotenkin se into menee siitä että, vaikka ainahan pitäs uusia kehitellä. [...] [S]en ainakin huomaa että jotka menestyy niin nehän on sitte somessa ja... (Tuula)

[K]un mä läksin tähän verkkokauppaan ja kun opiskelen näitä somejuttuja niin, sitä ennen mulla oli semmonen tunne että mä oon traktorin peräkärjessä kiinni perälaudassa, ja mietin että heitänkö irti vain en. Mutta nyt mä kampsin kuitenkin itteni vielä kyytiin sinne. (Pirjo)

Yrityksen lopettamiseen päätyneet Tuula yksilöllistää sopeutumattomuutensa sosiaalisen median kulttuuriin. Hän sanoo, että pitää olla "tietty luonne", jotta pärjää sosiaalisissa medioissa. Pärjätäkseen pitäisi nauttia jatkuvasta itsensä esille tuomisesta ja kehittää jatkuvasti uutta esille tuotavaa. Tuula on itsekin ulospäin suuntautunut. Hän ei silti innostu somen läpätunkevuudesta eikä osaa määrittellä, millainen luonne olisi oltava. Hänellä ei ole sanoja kontekstoida epämääräistä soveltumattomuuden tunnetta. Uusliberalistinen itsen hallinnoinnin ja vastuuttamisen kulttuuri johtaa myös itsen syyllistämiseen ja oman arvon kyseenalaistamiseen. Ongelmat ja ansiot palautetaan yksilön ominaisuuksiin (esim. Mäkinen 2016).

Haastateltavillani soveltumattomuuden tunnetta saattaa syventää se, että maaseutukulttuurin paikallisyhteisö on arvostanut erilaisia asioita ja esimerkiksi odottanut naisilta tiettyä roolia. Maaseudun naistapaisen toimijuuden tunnustava yhteisö on kuitenkin rakennemuutoksessa häviämässä, ja sen arvot ovat tulossa jopa naurunalaiseksi.

Nämä muutokset pienentävät omaa toimijuuden tuntoa. Maaseudun lisäksi toimijuutta uhkaavat jatkuvasti ikä ja sukupuoli: vanhenevan naisen paikka yhteiskunnassa (Ojala 2010).

Internetin sivuuttaminen ja naistapainen pinnistely uuden työn ajassa

Vaikka internet näyttää keskeisimmältä muutokselta haastattelukertojen välillä, kaikkien yhä yrittäjänä jatkavien toimintaan se ei ole vaikuttanut yhtä voimakkaasti. Joillakin aloilla some-toiminnan ei tarvitse olla aivan niin intensiivistä kuin nettikauppojen kanssa kilpailevilla yrittäjillä. Hieronta-asiakkaita ei voi hoitaa netissä, internetissä ei voi majoittua eikä virtuaalisesti voi ratsastaa. Brändi voi myös perustua kohtaamiselle: esimerkiksi pehmeää keuhonhuoltoa tarjoava yrittäjä kerää asiakaskuntaa, joka hakee kokonaisvaltaista elämystä viehättävässä ympäristössä. Haastattelukertojen välillä tapahtuneista yritystoiminnan muutoksista huolimatta tällaisilla aloilla toimivilla kokeneilla yrittäjillä onkin jonkin verran vaikiintunutta paikallista asiakaskuntaa.

Paikallisesta asiakaskunnasta huolimatta näissäkin yrityksissä internet on tuonut oleellisen lisäkerroksen työhön eikä pelkkä yrityksen vienti nettiin riitä. Monet toiminnot, kuten ajanvaraukset, ovat siirtyneet nettiin. On otettava selvää digitaalisista alustoista, lähiruokaringeistä ja tiedotettava aikataulumuutoksista. Selvää on, että kyseessä ovat uudet mahdollisuudet. Julkisesti vähemmän puhuttua on työn ja uuden oppimisen määrä, joka vanhan työn lisäksi tulee tehtäväksi vanhoille yrittäjille, niin naisille kuin miehillekin. Ilman ei yrittäjä tahdo riittää eikä kelvata.

Pitkään ompelijana toiminut Maarit on toiminut ajan henkeä vastaan ja ostanut kivijalkakangaskaupan. Maarit uskoo, että henkilökohtaiselle palvelulle ja ostettavien kankaiden koskettelulle

on kysyntää, eikä hänellä ole nettikauppaa. Facebook-sivut kaupalla on, mutta muuten internet on ”suurin kynnyskysymys” sillä ”tämä nettijuttu on mulle semmonen ongelmallinen, kun minua ei pätkän vertoo kiinnosta”.

Maarit on päättänyt selvittää muilla, perinteisemmillä mutta erittäin raskailla, keinoilla. Hän tekee tilausompelua, myy kankaita ja ompelutarvikkeita ja hoitaa aivan toisen alan työvaltaista yritystä. Tämän lisäksi hän huolehtii kodin työt, teini-ikäisten lasten harrastukset, erityislapsen tarpeet ja yritysten oheistoiminnot, kuten myyntivuorot jaetussa liiketilassa, markkinoinnin suunnittelun, tilaukset ja toisen yrityksen toimitilan rakentamisen koordinoimisen. Työntekijäammatissa oleva puoliso tekee pitkiä työpäiviä joustamattomissa palkkatöissä eikä osallistu arjen toistotöihin kotona ollenkaan. Tulkitsen puolison olevan masentunut tai loppuunpalanut: Maarit kertoo, että ”mies on aikalailta niinkun loppu”. Maaritin liikkumatila on pieni, kun ala on murroksessa ja siirtyy internetiin tai halvan työvoiman maihin. Siinä missä hyvätuoloisen miehen puoliso Tuula on voinut jättäytyä pois töistä, Maarit ei taloudellisista syistä voi valita tätä. Terveys huolehtaa Maaritia: hän valvoo öitä miettien selviytymistä ja on hakenut keskustelua apua henkiseen jaksamiseensa.

Lisätuloja Maarit on yrittäjävuosiensa aikana toisinaan hankkinut osa-aikaisissa palkkatöissä, mutta palkkatyöt eivät tarjoa yrittäjyyden tuomaa joustoa. Joustava yrittäjyys tarkoittaa arjen selviytymiseen liittyvää naistapaista toimintaa: samalla, kun on koko ajan valmiina tekemään yritystoimintaan liittyviä asioita kellonajasta riippumatta, on myös jatkuvasti valmiina huolehtimaan perheen ja lasten tarpeista lomittain työn kanssa. Uuden työn yhteydessä paljon puhuttu jatkuva valmiina olo, joustavuus ja työn rajojen liudentuminen ovat niin Maaritin kuin monien muiden naisyrittäjien tapauksessa hyvin materiaalisia välttämättömyksiä, vaikka työ on erilaista kuin abstrakti tietotyö.

Vaatimukset eivät tule vain keskiluokkaista tietotyötä tekevien iholle eivätkä ne ole täysin uusikaan (Anttila & Oinas 2017). Pienyrittäjänäisten kohdalla toisen takia joustaminen ja työn rajojen liudentuminen ovat ikaikaisia piirteitä, mutta uutta on intensiivisyys. Läsä on oltava virtuaali- ja reaali maailmassa, varsinaisissa työasioissa, työn liepeillä, lasten hoivassa ja harrastuksissa.

Analyysi osoittaa selvän tarpeen purkaa yrittäjän kategoriaa nykytaloudessa (myös Berg ym. 2017; Ojala ym. 2017). Esimerkiksi luokka ei näy yrittäjyydessä ja yrittäjien ajattelussa yksioikoisesti. Haastateltavani vertaavat omaa työtään sellaiseen suorittavaan palkkatyöhön, jossa työ on ohi työpaikan oven sulkeuduttua. Sitten voisi omistautua vaikkapa äitiydelle. Näin ei ole haastateltavien omassa yrittäjyydessä. Heidän yrittäjyytensä muistuttaa uutta rajoja ylittävää työtä, vaikka onkin pääsääntöisesti materiaalista ja ruumiillista työtä.

[E]hkä jos olisi palkkatöissä, ni sitten vois olla täysin niinkun äiti ja, sitten niinkun olla töissä. [...] [T]ietysti se ois selvempi työnjako jos oisin palkkatyössä niin vois erottaa sen työajan ja, vanhemman ajan. [...]. [P]alkkatöissä ei joustaa työnantaja sitten aina sillä lailla [naurahtaan] että kyllä se tämä oma yritys on kuitenkin hyvä et pystyy ju-nailemmaan ne työajat.” (Maarit)

Maaritin tiukassa tilanteessa toimijuus on hyvin pieniä autonomisia valintoja. Hänellä on esimerkiksi mahdollisuus valita, että viimeistelee tilausompelun lauantaiaamuna ja hoitaa toista yritystä lauantai-iltana, jotta voi olla mukana lapsen harrastuksessa perjantai-iltana. Valinnoilla on kuitenkin yksilöille suuri maailmassa kiinni pitävä merkitys. Elämä on kääntynyt niin paljon sisäänpäin, se on ”stressitilassa kaikin puolin” ja ”askel kerrallaan, rappu kerrallaan” (Maarit) selviämistä ja sen verran ”ahasta” (Honkasalo 2004), että toimijuuden ulkoinen tunnustus ei näyttäyty

relevanttina kysymyksenä ihmiselle itselleen. Silti näen tällaisten elämisen kehysten näkyväksi tekemisen feministisen tiedonintressin ohjaaman tutkijan tehtäväksi.

Äidin itsekkyyden ja itsenäisyys

On ”valinta, ja sillä siisti” (Pirjo), että nämä naiset yhdistävät yrittäjyyden ja äitiyden. Äitiys on ainakin tietyssä vaiheessa ollut ensisijaista, ja yrityksen kehittyminen on äitiydelle alisteista. Lasten isän roolia ei vaadita muuttuvaksi. Toimijuus on äärimmäisen äititapaista, jopa siihen pisteeseen, että muiden sukupuolittapaisuuksien olemassaolo unohtuu. Julkisessa yrittäjyyspuheessa sukupuoli kätkeytyy siinä mielessä, että toimija on ääneen lausumattomasti mies tai ainakin maskuliiniseen sitoumuksettomaan itseohjautuvuuteen pystyvä henkilö (esim. Ahl 2002). Maaseudun naisyrityksien kerronnassa arkielämästään miestoimijat taas ovat varsin piilossa. Tämä kätkee valtasuhteet, mutta ei tee niitä olemattomiksi. Elämänpiirit vain pidetään erillään, mutta niiden välillä on silti hierarkia (Hirdman 1988). Samalla työ- ja talouselämä nojaavat idealle, että on kaksi erillistä sukupuolta, joilla on erilaiset, toisiaan täydentävät tehtävät (Acker 1990).

Kaikki haastateltavani olivat äitejä. Useimpien lapset olivat kolmannella haastattelukerralla aikuisia, vain kolmella oli kotona asuvia teini-ikäisiä lapsia. Haastateltavien pikkulapsivanhemmuuden vuosina lasten kotihoito oli tavallista, varsinkin maaseudulla ja jos äiti ei ollut säännöllisessä kodin ulkopuolisessa palkkatyössä. Yrittäjyyttä ei mielletty työkse, joka vaatisi säännöllistä rauhallista keskittymisaikaa. Naiset itsekin ylläpitivät tätä käsitystä käytännöllään. Yritys oli saatettu perustaa, koska lapset haluttiin hoitaa kotona itse tai koska perheelle sopivat julkiset lastenhoitopalvelut olivat syrjäseudulla vähäiset. Lasten kotihoito valinta on ymmärrettävää, jos lähimpään päiväkotiin on parikymmentä kilometriä ja äidin työ

ei rajaudu pelkästään päiväkodin aukioloaikoihin eikä toisaalta täytyä kaikkia hoitopäivän tunteja. Näin erityisesti, kun lapsilleen omistautuva äiti saa kulttuurista tukea valinnalleen, ja näin siitä huolimatta, että yrityksen kehittäminen hankaloituu.

Pirjo tavoitteli muista haastateltavista poiketen jo ensimmäisen haastattelun aikaan yritykseen tunnettuutta. Hyvinvointivaltio tarjosi vielä yksilöllisiä palveluja, joten hänenkin perheensä sai kolmelle erityistarpeiselle lapselleen hoitajan kotiin. Silti lapset ovat hidastaneet yrityksen kehittymistä. Parin vuosikymmenen yrittäjyyden jälkeen hän pohtii, että laajempaa tunnustusta tunnettuuden ja taloudellisen menestyksen mielessä, ”sitä palkintoo”, ei ehkä koskaan tule. Pirjo muisteli silti tilannettaan tiukasti yksilöllisenä valintana ja peitti tunteensa vahvuuspuheeseen:

Se vaan on pärjättävä. Näillä korteilla pelataan ja sillä siisti [...] kun mun täyty kuitenkin siitä omasta arjesta selvitä. Ja siihen kehitti ne omat systeemit ja omat konstit. [...] [R]eppanaks heittäytymistä minä en niinku kaivannu”.

Vaikeudet, elämäntilanteen rankkuus ja siihen liittyvät tunteet kuultavat silti läpi maininnoissa lapsia koskevasta terveyshuolesta ja isovanhempiavun puutteesta.

Ristiriitaiset tunteet, riittämättömyys ja itsekkyyden arviointi tulevat ajankohtaisiksi luultavasti kaikille äideille, ja jotkut haastateltavat yrittäjät puhuivat niistä paljon. Erityisesti he kertoivat, että kun on valinnut sekä hoitaa lapsia että yrittää, tietää olevansa parempi äiti. Äidit arvostavat myös sitä, että lapset näkevät työntekoa työn ja muun elämän rajojen ollessa olemattomat. Samalla Suomenkin konservatiivisen uusfamilismin (Jallinoja 2006) ja intensiivisen äitiyden (esim. Rokkonen 2015) kulttuurissa naisten on arvioitava itsekkyyden ja riittämättömyyden tunteita. Näitä väistä-

mättä kohtaa, jos haluaa myös olla tekemässä jonkinlaista jälkeä maailmaan (Pirjo) osallistumalla taloudelliseen toimintaan. Haastattelupuheesta on toisinaan vaikea erottaa, milloin naiset puhuvat omista tuntemuksistaan ja milloin kulttuurisesti tunnistetusta ja jopa äideiltä oletetusta tunnemaisemasta. Esimerkiksi Pirjon kohdalla minä haastattelijana tarjoan riittämättömyyden tunteen kanssa painiskelevan työäidin positiota:

Tuliks sulle mitään riittämättömyyden tunnetta missään vaiheessa, joko lasten tai työn suhteen?

No kai niitä, joo joskus on varmaan niinku, ite kullakin. Mutta mä ajattelin sillon että, et mä oon kuitenkin paljon parempi äitinä jos mulla on oma työkin. Koska mä kuitenkin tarviin sitä, ja mä oon hankkinu koulutuksen, jota mä haluan hyödyntää ja kehittää. Et en mä sitä puolta elämästäni halunnu luovuttaa vaikka mulla oli lapset. Mut toisaalta, se ei menny kaiken edelle. Et mä luulen että mä kuitenkin sain ne pysymään aika lailla harmoniassa. (Pirjo)

Helentalle en tarjonnut ristiriitaisuuden kokemusta, vaan pyysin häntä vain kertomaan työn ja äitiyden yhdistämisestä lasten ollessa pieniä. Silti hänkin tuottaa kertomuksen ristiriidoista ja syyllistää itseään jopa lapsen sairaudesta.

Niin kyllähän se oli ristiriitanen tunne että kun, piti sulkeutuu sinne [...], työhuoneessa olla. Mutta minä en halunnu, mittään niinkun, jossaki esimerkiksi pihan perällä joku työtila, vaan mä halusin, ihan tästä samasta, puhkastiin sitten totta keittiöstä suoraan portaat yläkertaan. Mul oli yläkerrassa sitte työhuone. Mä kuulin koko ajan kaikki mitä lapset touhusi ja, näin että, halusin jotenki kuitenkin olla et lapset pääsee heti äidin luo kipsasemman jos tarttee jottain. Se ristiriita kuitenkin että kun stressi ja kiire että kyllähän, poikahan varmasti reagoi sitte siihen miun, kiireeseen ja siihen, semmoseen stressaavaan elämään että,

sairastu sitte astmaan koska, kyllä kai stressi on tämmönen tekijä. (Helena)

Äidin ensisijaisuus huoltajana ja valintojen tekeminen tämän kehyksen läpi on täysin kyseenalaistamatonta läpi aineiston. Lasten isän rooli on usein äidin roolista erillinen. Tosin ei aina, vaan esimerkiksi Helenan puoliso on hoitanut lapsia työpäivänsä jälkeen iltaisin. Sarin puoliso harjoittaa maataloutta, minkä ohella hän hoitaa tehtäviä kodin piirissä, ja Hannelen nykyinen puoliso viihtyy kotona, joten hän huolehtii enemmän kodista ja lapsesta. Isän roolista ei ole perheissä välttämättä keskusteltu missään vaiheessa. Seuraavassa lainauksessa olen itse esittänyt uudemmassa vanhemmuuskulttuurista kumpuavan kysymyksen siitä, onko isä jäänyt miettimään, mistä on jäänyt paitsi lasten ollessa pieniä. Olen jättänyt vastaukseen täytesanat ja epäröinnit¹ osoittaakseni, miten vaikeaa on tuottaa vastausta isän roolista.

No en, en mä usko, kyllä mä kuitenkin niinku, kyllä me on kuitenkin niinku pidetty huolta siitä että on, on niinku arjessa mukana ja keskusteluyhteys on säilyny niin, ja säilyy että vaikka on niinku, on vähemmän, paikalla ja sillai mutta et kuitenkin niinku, et en mä usko että se on, ei oo kyllä asiasta keskusteltu [...] viikonloppuna kun olin messuilla niin olihan hän tietysti, myös niinku hoi-hoiti tätä hommaa että, mä olin tehny ruoat valmiiks ja, että se oli sit sen, varamummola oli niinku apuna siten siinä mutta eihän se niinku kokonaan, et kyllä hän tässä kuvioissa mukana oli ja, ja varmaan tota, sit omalla tavallaan, lasten elämässä et kyllä, mutta sit, kuitenkin hyvin semmonen perinteinen lähtökohta mikä on perinteinen maaseudun lähtökohta että, kuka hoitaa mitkin työt. Kenen vastuualueeseen kuuluu mitäkin että, että se on, toiminu. [Minä: Joo.] Tää et se ei oo, et en minä-

1 Muista lainauksista olen poistanut täytesanoja, tois-toa ja epäröintiä. Olen kuitenkin säilyttänyt puheen rytmin ja murteen.

kään oo niinku vaatinu, sen enempää ku mihinkä on, nähny että toinen kykenee että, et siitä ei oo sillä tavalla tullu riitaa. (Pirjo)

On selvää, että tällaisessa ympäristössä sukupuolten toimintamahdollisuudet rakentuvat hyvin erilaisiksi ja saavutuksia on mahdotonta arvioida samoilla mittareilla. Naisyrittäjät ovat moneen kertaan osoittaneet olevansa monitoimisuuden, työteliäisyyden, luovuuden ja selviämisen mestareita. Osittain he sankaruudellaan myös ylläpitävät sukupuolistuneita rakenteita. Naiset vuodesta toiseen osoittavat selviytyvänsä ja järjestävät työnsä niin, että voivat irrottautua erilaisten hoivavelvollisuuksien ilmaantuessa. Tällöin näitä velvollisuuksia myös ilmaantuu enemmän kuin ehkä tapahtuisi, jos perheessä omaksuttaisiin, että nainen ei ole ainoa, joka voi ne hoitaa. Nais-
tapainen pieni toimijuus on yksilölle arvokasta ja toimijuuden tuntoa tuovaa eli yksilölle suurta toimijuutta. Silti se näyttää säilyvän merkitykseltään pienenä sukupuolineutraalin työn ja talouden kontekstissa tarkasteltuna.

Lopuksi

Naisyrittäjyys maaseudulla on varsin omaehtoista ja joustavaa ja tarjoaa mahdollisuuksia esimerkiksi omanlaiselleen äitiydelle. Myytti käsityömäisestä työstä nykytyöhön verrattuna jopa romanttisia ja idealistisia mielikuvia tarjoavana työnteon tapana, jossa keskeistä on tekeminen ulkoa ohjatun esittämisen ja ulkoisen tunnustuksen tavoittelun sijaan (Sennett 2008), osoittautuu osittain todeksi. Silti naisyrittäjät voivat olla kovilla taloudellisesti tai henkisen tai fyysisen jaksamisen suhteen. Pyrkimyksissä tehdä hyvin ja omien ihanteiden mukaisesti on jotain ainutlaatuista, mutta työ on myös rankkaa, eikä se ole irti yhteiskunnasta ja taloudesta. Myös maaseudun naisyrittäjät kohtaavat siirtymän tunnollisen, konkreettista työtä tekevän ja sellaisena kunniallisen yhteiskunnan jäsenen arvostamisesta lyhytaikaisen huipun ja

rakennetun minuuden esityksen ihailuun (Julkunen 2008, 285–286; myös Dashtipour 2014; Honneth 1995). Nykytyön brändinrakentamisen tärkeyden takia voi puhua jopa tunnustusjahdistista (Julkunen 2008). Näin ollen olisi idealistista väittää, että tunnustuksen etsimisestä vapautuminen on mahdollista muuten kuin hetkittäin. Tunnustusta kaivataan sekä arvokkuuden ja merkityksellisyyden tunteen että taloudellisen pärjäämisen takia.

Tunnustamisen yleisinhimillisestä tarpeesta ei voi siis irrottautua työssäkään. Tunnustusta voi tarkastella empiirisesti vain sitomalla se jonkin ryhmän jakaman kulttuurisen tunnerakenteen ja toimijuuden muodostumiseen. Tunnustamista tavoittelevat aina jollakin tavalla paikantuneet ihmiset, tässä maaseutuun ja äititapaisuuteen sitoutuneet, yrittäjänä toimeentuloa hankkineet ikääntyvät naiset. Toimijuus näyttää pieneltä ja tilallisesti rajoittuneelta, sillä arjen rytmit tapahtuvat kodin ja läheisten piirissä. Muut, ja itseään ulkopuolelta katsoessaan toimijat itsekkin, voivat nähdä toiminnan olevan ”ikäntyvien naisten väsähtänyttä puuhailua kaukana maaseudulla” (Honkasalo 2008, 209). Voikin kysyä, mitä on tunnustuksen saaminen tai haluaminen tässä tilanteessa? Viittamani Honkasalon etnografia kuvaa erittäin pientä, odottamiseen ja asiointilan sietämiseen liittyvää, toimijuutta, jossa passiivisuudellakin vaikutetaan yhteisöön. Työelämässä olevien haastateltavieni toiminta on siinä mielessä ”suurempaa”, että he ovat erittäin aktiivisia myös taloudellisessa toiminnassa, yrittäjyydessään. He ovat tekeväisiä ja työteliäitä yötä myöten. Silti he pysyvät paikallaan ja näyttävät passiivisilta, koska he ovat jääneet maalle, yritys ei ole kasvanut suureksi ja taloudellisesti menestyksekkääksi ja he ovat jääneet toteuttamaan perinteistä sukupuolitaipaisuutta.

Hirdmanin (1988) käsitteellistämä sukupuolijärjestelmään sisältyvä sukupuolten erillään pito ja hierarkia näkyvät yhä tutkimushenkilöideni tilan-

teissa. Sukupuolten erillisyyttä ja eriarvoisuutta vahvistavat haastateltavien toimiminen naisvaltaisilla aloilla sekä maaseudun traditiot, joiden vaikutuspiirissä nämä naiset elävät. Tutkittavieni naisvaltaisten alojen yrittäjyys on ollut erittäin naistapaista ja varsin suomalaisella tavalla: työ on ollut heille itsestäänselvyys, mutta niin on myös se, että hoivavastuu ja vähintäänkin hoivan ”metatyö” on kuulunut naisille. Naiset ovat kokeneet ristive-toa yrityksen sekä kodin ja lasten hoivan välillä ollessaan vastuussa yrityksen taloudesta ja yrittäjyyden myötä asiakkaiden tarpeisiin vastaamisesta. Siksi he ovat kokeneet riittämättömyyttä. Lisäksi he kokevat iän myötä voimattomuutta teknologian edessä – osin siksi, että panostus jatkuvaan kokonaisvaltaiseen ammattitaidon kehittämiseen ei ole äititapaisessa arjessa aina ollut mahdollista.

Samalla arki, jossa he ovat myös ammattitaitoisia yrittäjiä, on tuonut heille toimijuuden tuntoa. He ovat pystyneet työstämään itsestään arvokkaita toimijoita työn kautta. He etsivätkin tunnustusta omalle nais- ja äititapaiselle yrittäjyydelleen. Siksi Gordonin (2005), Jokisen (2004; 2005) ja Honkasalon (2004; 2008; 2013) käsitteellistämät toimijuuden tunto ja pieni toimijuus tuntuvat tavoittavan maaseudun pienyrittäjänäisten pitkäaikaiset tunnot ja täydentävän tunnustuksen käsitteen abstraktiutta.

Kiitokset

Artikkeli on kirjoitettu Osuuspankkiryhmän Kyösti Haatajan säätion apurahalla. Kiitän Päivi Korvajärveä ja Katariina Mäkistä aiempiin versioihin saamistani kommenteista.

Kirjallisuus

- ACKER, JOAN. 1990. ”Hierarchies, Jobs, Bodies: A Theory of Gendered Organizations.” *Gender and Society* 4:2, 139–158.
- AHL, HELENE J. 2002. *The Making of the Female Entrepreneur. A Discourse Analysis of Research Texts on Women’s Entrepreneurship*. Jönköping: Jönköping International Business School.
- ANTTILA, TIMO & TOMI OINAS. 2017. ”Kohti 24/7-yhteiskuntaa?” Teoksessa *Työelämän myytit ja todellisuus*, toim. Pasi Pyöriä. Helsinki: Gaudeamus, 100–112.
- BERG, PÄIVI, SANNA AALTONEN, ANU-HANNA ANTTILA, TERHI HAUTAMÄKI, VUOKKO HÄRMÄ, SAMI PERTTILÄ & HANNA YLÖSTALO. 2017. ”Loma on sitä, että on aikaa tehdä rästytyöt” – Unelmat ja arki kohtaavat nuorten yrittäjyydessä.” *Tieto ja trendit – talous- ja hyvinvointikatsaus* 1/2017, 41–48.
- BRUNI, ATTLA, SILVIA GHERARDI & BARBARA POGGIO. 2005. *Gender and Entrepreneurship. An Ethnographic Approach*. London & New York: Routledge.
- BUTLER, JUDITH. 1990. *Gender Trouble: Feminism and the Subversion of Identity*. London: Routledge.
- BUTLER, JUDITH. 2004. *Precarious Life. The Powers of Mourning and Violence*. London & New York: Verso.
- DASHTIPOUR, PARISA. 2014. ”Freedom through Work: The Psychosocial, Affect and Work.” Teoksessa *The Psychosocial and Organization Studies. Affect at Work*, toim. Kate Kenny & Marianna Fotaki. New York: Palgrave Macmillan, 104–125.
- DEJOURS, CHRISTOPHE. 2007. ”Subjectivity, Work and Action.” Teoksessa *Recognition, Work, Politics: New Directions in French Critical Theory*, toim. Jean-Philippe Deranty, Daniel Petherbridge, John Rundell & Robert Sinnerbrink. Leiden: Brill, 71–88.
- FRACER, NANCY & AXEL HONNETH (2003). *Redistribution or Recognition: A Political-Philosophical Exchange*. London: Verso.
- DU GAY, PAUL. 1996. *Consumption and Identity at Work*. London: Sage.
- GAIZITZOGLU, ANDREAS & SIMON DOWN. 2017. ”Performing Entrepreneurial Masculinity: An Ethnographic Account.” *International Small Business Journal* 35:1, 40–60.
- GORDON, TUULA. 2005. ”Toimijuuden käsitteen dilemmoja.” Teoksessa *Ihmistieteet tänään*, toim. Anneli Meurman-Solin & Ilkka Pyysiäinen. Helsinki: Gaudeamus, 114–130.
- HAMILTON, ELEANOR. 2013. ”The Discourse of Entrepreneurial Masculinities (And Femininities).” *Entrepreneurship & Regional Development* 25:1–2, 90–99.
- HIRDMAN, YVONNE. 1988. ”Genussystemet – reflexioner kring kvinnors sociala underordning.” *Kvinnovetenskaplig tidskrift* 9:3, 49–63.
- HOLT, AMANDA. 2010. ”Using the Telephone for Narrative Interviewing: A Research Note.” *Qualitative Research* 10:1, 113–121.
- HONKASALO, MARJA-LIISA. 2004. ”Elämä on ahasta täällä. Otteita maailmasta joka ei pidä kiinni.” Teoksessa *Arki satuttaa. Kärsimyksiä suomalaisessa nykypäivässä*, toim. Marja-Liisa Honkasalo, Terhi Utriainen & Anna Leppo. Tampere: Vastapaino, 51–81.

- HONKASALO, MARJA-LIISA. 2008. *Reikä sydämessä. Sairaus pohjoiskarjalaisessa maisemassa*. Tampere: Vastapaino.
- HONKASALO, MARJA-LIISA. 2013. "Katveessa – Pieni toimijuus kriittisenä avauksena toiminnan teoriaan." *Tiede & Edistys* 38:1, 42–61
- HONNETH, AXEL. 1995. *The Struggle for Recognition*. Cambridge: Polity Press.
- IKONEN, HANNA-MARI 2008. "Maaseudun naiset yrittäjinä. Elettyjä käytäntöjä ja jaettuja tulkintoja yrittävässä yhteiskunnassa." Acta Universitatis Tamperensis 1291. Tampere: Tampere University Press.
- IKONEN, HANNA-MARI 2014. "Precarious Work, Entrepreneurial Mindset and Sense of Place: Female Strategies in Insecure Labour Markets." Teoksessa *Precariat: Labour, Work and Politics*, toim. Matthew Johnson. London: Routledge, 83–97.
- IKONEN, HANNA-MARI 2017. "Puhelinhaastattelu." Teoksessa *Tutkimushaastattelun käsikirja*, toim. Matti Hyvärinen, Pirjo Nikander & Johanna Ruusuvoori. Tampere: Vastapaino, 270–284.
- IKONEN, HANNA-MARI & OJALA, HANNA 2007. "Creating Togetherness and Experiencing Difference in Feminist Interview – Knowing in a Post-Standpoint Way?" *Graduate Journal for Social Science* 4:2, 80–103. <http://gjss.org/sites/default/files/issues/chapters/papers/Journal-04-02--05-Ikonen-Ojala.pdf> (Luettu 7.5.2018)
- IKÄHEIMO, HEIKKI. 2007. "Recognizing Persons." *Journal of Consciousness Studies* 14:5–6, 224–247.
- JALLINOJA, RIITTA. 2006. *Perheen vastaisku*. Helsinki: Gaudeamus.
- JOKINEN, EEVA. 2004. "Kodin työt, tavat, tasa-arvo ja rento refleksiivisyys." Teoksessa *Ruumis töihin! Käsité ja käytäntö*, toim. Eeva Jokinen, Marja Kaskisaari & Marita Husso. Tampere: Vastapaino, 285–304.
- JOKINEN, EEVA. 2005. *Aikuisten arki*. Helsinki: Gaudeamus.
- JOKINEN, EEVA. 2015. "Tohkeisuus." Teoksessa *Prekarisaatio ja affekti*, toim. Eeva Jokinen, Juhana Venäläinen & Jussi Vähämäki. Jyväskylä: SopHi, 31–52.
- JOKINEN, EEVA, JUHANA VENÄLÄINEN & JUSSI VÄHÄMÄKI. 2015. "Johdatus prekaarien affektien tutkimukseen." Teoksessa *Prekarisaatio ja affekti*, toim. Eeva Jokinen, Juhana Venäläinen & Jussi Vähämäki. Jyväskylä: SopHi, 7–30.
- JULKUNEN, RAIJA. 2008. *Uuden työn paradoksit. Keskusteluja 2000-luvun työprosess(e)ista*. Tampere: Vastapaino.
- KELLY, PETER & JOANNE PIKE. 2017. "Is Neo-Liberal Capitalism Eating Itself Or Its Young?" Teoksessa *Neoliberalism, Austerity. The Moral Economies of Young People's Health and Well-being*, toim. Peter Kelly & Joanne Pike. London: Palgrave Macmillan, 1–31.
- LAITINEN, ARTO, ARVI SÄRKELÄ & HEIKKI IKÄHEIMO. 2015. "Pathologies of Recognition. An Introduction." *Studies in Social and Political Thought* 25, 4–24.
- LUCKMAN, SUSAN. 2015. "Women's Micro-entrepreneurial Homeworking." *Australian Feminist Studies* 30:86, 146–160.
- MCNAY, LOIS. 2008. *Against Recognition*. Cambridge: Polity Press.
- MILLER, PETER & NIKOLAS ROSE. 2010. *Miten meitä hallitaan*. Tampere: Vastapaino.
- MÄKINEN, KATARIINA. 2016. "Maahanmuuttovastainen internet-aktivismi, uusliberaali ideaalikansalaisuus ja ylijäämäihmiset." Teoksessa *Luokan ääni ja hiljaisuus: Yhteiskunnallinen luokkajärjestys 2000-luvun alun Suomessa*, toim. Anu-Hanna Anttila, Ralf Kauranen, Kati Launis & Jussi Ojajarvi. Tampere: Vastapaino, 247–276.
- OJALA, HANNA. 2010. *Opiskelemassa tavallaan. Vanhat naiset ikäihmisten yliopistossa*. Tampere: Tampere University Press.
- OJALA, SATU, PASI PYÖRIÄ, HANNA-MARI IKONEN & TUIJA KOIVUNEN. 2017. "Yrittäjien työaika ja tulot." Teoksessa *Työelämän myytit ja todellisuus*, toim. Pasi Pyöriä. Helsinki: Gaudeamus, 145–162.
- OPETUSMINISTERIÖ. 2009. *Yrittäjyyskasvatuksen suuntaviivat*. Opetusministeriön julkaisuja 2009:7. Helsinki: Opetusministeriö.
- RAMAZANOGLU, CAROLINE & JANET HOLLAND. 2002. *Feminist Methodology. Challenges and Choices*. London: Sage.
- ROKKONEN, LILLI AINI. 2015. "Moratorio." Teoksessa *Prekarisaatio ja affekti*, toim. Eeva Jokinen, Juhana Venäläinen & Jussi Vähämäki. Jyväskylä: SopHi, 113–133.
- SAVOLAINEN, TUOMAS. 2015. "Tunnustus." Teoksessa *Prekarisaatio ja affekti*, toim. Eeva Jokinen, Juhana Venäläinen & Jussi Vähämäki. Jyväskylä: SopHi, 135–151.
- SENNETT, RICHARD. 2008. *The Craftsman*. New Haven: Yale University Press.
- SMITH, DOROTHY. 1987. *The Everyday World as Problematic: A Feminist Sociology*. Boston: Northeastern University Press.
- STURGES, JUDITH E. & HANRAHAN, KATHLEEN J. 2004. "Comparing Telephone and Face-to-Face Qualitative Interviewing: A Research Note." *Qualitative Research* 4:1, 107–118.
- WILLIAMS, RAYMOND. 1977. *Marxism and Literature*. Oxford: Oxford University Press.
- VÄHÄMÄKI, JUSSI. 2009. *Itsen alistus. Työ, tuotanto ja valta tietokapitalismissa*. Helsinki: Tutkijaliitto & Like.